

УДК 553.3/4.078**DABALT FİLİZ SAHƏSİNİN TEKTONİK MÖVQEYİ VƏ
FİLİZLİLİK PERSPEKTİVLİLİYİ****E.F.QƏMBƏROVA*****Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi******E. Qemberova@mail.ru***

Məqalədə Böyük Qafqazın cənub yamacının Sarıbaş struktur formasion zonasında yerləşən Dabalt filizləşmə sahəsinin filizliliyinin səciyyəsi verilmişdir. Sarıbaş struktur formasion zonasında yerləşən Dabalt filizləşmə sahəsində nisbətən yaxşı öyrənilməmiş filiz təzahürləri və filizləşmə zonaları haqqında məlumatlar öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Sarıbaş, struktur- formasion zona, kolçedan-polimetal, mis-kolçedan, pirit, xalkopirit, sfalerit, markazit, qalenit, maqnetit, hematit, ilmenit və s.

Dabalt filiz sahəsi mürəkkəb tektonik quruluşa malik olan Böyük Qafqaz meqantiklinorisinin cənub qanadında yerləşməklə, öz perspektivliyi ilə xüsusi ayrılan böyük Sarıbaş struktur-formasion zonasının cənubunda yerləşir. Demək olar ki, indiyə kimi Böyük Qafqazın cənub yamacında məlum olan kolçedan – polimetal yataqlarının hamısı (məşhur Filizçay yatağı daxil olmaqla, ümumən ondan çox yataq) bu struktur-formasion zonada yerləşirlər. Sarıbaş struktur-formasion zonası şimaldan məşhur Böyük Qafqaz üstəgəlməsi, cənubdan isə Malkamud dərinlik qırılması ilə hüdudlanaraq, əsasən morfoloji cəhətdən bir-birindən ayrılan ümumqafqaz istiqamətli eyniadlı dərinlik qırılması ilə iki subparalel tektonik zonalara (struktur baxımdan pillələrə) bölünür. Bunlardan şimalda yerləşən Filizçay–Attaqay zonası olduqca çox sıxılmış, əsasən dishormonik qırışıqlardan ibarət olub, lokal antiklinal nüvəyə malikdir. Cənubda yerləşən ikinci tektonik zona isə Katex – Gumbulçay adlanır ki, bunun quruluşunda əsasən sandıqvari antiklinal qırışıqlar inkişaf tapmışdır.

Dabalt filiz sahəsi şimal və cənubdan tektonik sərhədlərə malik olub (müvafiq olaraq Həməzəqor və Malkamud dərinlik qırılmaları ilə), şərqdən Qaradağ suayrıcı və qərbdən Kalalçayla sərhədlənir. Onun geoloji quruluşunda orta yura yaşlı çöküntülər iştirak edir. Aparılmış geoloji xəritəalma işləri nəticəsində əsasən gil şistlərinin və qumdaşlarının növbələşməsindən ibarət

olan, orta yuranın aalen çöküntülərinin tərkibində aşağıdakı lay dəstələri (seriyalar) ayrılmışdır.

Ərazi tektonik cəhətdən çox mürəkkəbdir, yuxarıda qeyd olunanlara əlavə olaraq göstərmək lazımdır ki, burada ümumqafqaz meridional və digər istiqamətli müxtəlif dərəcəli çoxsaylı tektonik pozulma, atılma, üstəgəlmələr müşahidə olunurlar.

Rayonun filiz perspektivliyinin ilk yaxınlaşmada göstərən əsas əlamətlərindən biri onun məlum Balakən-Zaqatala filiz rayonunun şərq cinahında yerləşməsi və onunla geoloji-struktur və metallogenik baxımından eyniyyət təşkil etməsidir. Bu filiz rayonunda məlum Filizçay, Kasdağ, Katex, Mazımçay, Cixix və sair yataqlardan başqa çoxlu və sıx yerləşmiş kolçedan–polimetal, mis-kolçedan və digər tam öyrənilməmiş filiz təzahürləri yerləşmişdir. Qeyd edək ki, Mazımçaydan başlamış Axoxçayına qədər bir çox perspektiv minerallaşma zonaları, birbaşa filizləşmə əlamətləri, demək olar ki, heç öyrənilməmiş və ilkin də olsa, qiymətləndirilməmiş bir çox perspektiv filizləşmə sahələri ayırmaq mümkündür ki, onlardan biri də Kalalçay–Qaradağ arası hövzəni əhatə edən Dabalt sahəsidir. Sahənin yüksək perspektivliyi regional miqyasda bir də onunla əsaslanır ki, bura filizlə zəngin və bir neçə sənaye əhəmiyyəti müəyyənləşdirilmiş yataqları özündə saxlayan Sarıbaş struktur formasiya zonasının birbaşa şərq davamını təşkil edir. Sözü gedən ərazi bir neçə zəif öyrənilmiş filizləşmə obyektləri ilə də səciyyələnir ki, bunlardan biri də bir neçə km uzunluğunda kolçedan və mis–polimetal saxlayan Dabalt filiz təzahürüdür. Bundan əlavə, rayonda Kavalaçay, Suvagil və digər minerallaşma zonaları və təzahürləri, habelə bir neçə filiz əlamətli geokimyəvi və geofiziki anomaliyalar müəyyənləşdirilmişdir ki, bu gün bu faktorların kompleksi, rayonda hidrotermal dəyişməyə məruz qalmış tektonik qırılma zonaları ilə birlikdə Dabalt sahəsinin real perspektivliyinə dəlalət edir və geoloji axtarış işlərinin aparılmasını kifayət dərəcədə əsaslandırır.

Dabalt filiz zonası. Zona 1982-ci ildə aparılmış axtarış işlərinin gedişində aşkarlanmışdır. Filizli zona Katex-Gumbulçay fasial zonasının şərq hissəsində cəmlənmişdir. Zona 1908,5 m yüksəklikdən 300 m cənub-qərbə 1856 m yüksəklikdən 425 m şərqdə Dabalt silsiləsinin cənub-qərb hissəsində yerləşmişdir.

Sahənin geoloji quruluşunda siderit və cimi lay dəstələri iştirak edirlər. Litoloji tərkiblərinə görə süxurlar tünd-boz qara gil şistlərinin nazik laylı orta dənəli qumdaşları ilə növbələşməsindən təşkil olunmuşdur.

Zona şimal istiqamətli düşməyə malik həmzəgərən üstəgəlməsi ilə məhdudlaşmış antiklinal qırışığın ox hissəsinə uyğunlaşmışdır. Filizli zona qırılma pozulmaları boyunca uzanır. Burada ətraf süxurlar əzilmiş, kvarslanmış və dəmirlənmişdir. Filizləşmə sıx damarcıq-möhtəvi formasındadır. Filiz mineralları qalenitin torpaqvari aqreqatlarından, piritdən və törəmə minerallardan ibarətdir. Filiz damarcıqlarının qalınlığı 1,5-5,0 sm filiz zonasının qalınlığı isə 4,5-5,0 m-dir. Zona 75 m məsafədə izlənilir və sonra şərq və qərb istiqamətində alluvial-delluvial çöküntülərin qalın örtüyü ilə örtülür. Kimyəvi

analizin nəticələrinə görə faydalı komponentlərin miqdarı belədir: Cu – 0,06%, Zn – 0,02%, Pb – 10,76% Mg – 0,002%. Qızıl müşahidə olunmayıb.

Sınaqlar oksidləşmə zonasından götürülmüşdür. Bunu sinkin miqdarının yüksək, sink və misin ilkin minerallarının olmaması sübut edir. Böyük Qafqazın kolçedan-polimetal yataqlarında (Filizçay, Katex) oksidləşmə zonasında qurğuşunun miqdarı artır (25%-ə qədər), sinkin və misin miqdarı isə minimuma qədər azalır. Bu filiz rayonunda sənaye əhəmiyyətli sahələrin olmamasına baxmayaraq zona Katex-Gumbulçay filiz zonasının şərq davamı hesab edilir.

Dabalt filiz zonasının proqnoz ehtiyatı P₂ kateqoriyasına aid edilir. Belə halda gizli (yer səthinə çıxmayan) layların uzunluğu iki cəhətdə 1000 m, filizləşmənin yayılma dərinliyi 300 m, orta qalınlıq 5 m, həcm çəkisi 3,0 kub m, misin orta miqdarı 0,3%, sinkin orta miqdarı 3,5%, qurğuşunun orta miqdarı 3,5% təşkil edir. Ehtimal əmsalı 0,5 qəbul olunub.

Zona ilk növbədə axtarış-kəşfiyyat işləri aparılacaq sahələrə aid edilir.

Somalit təzahürü. Filiz təzahürü Xalaxal çayının yuxarı axarında, Dakkiçay suballaxton bloku daxilində yerləşmişdir. Təzahürün geoloji quruluşunda qumdaşlı qara gil şistlərindən ibarət Çixix və Çuqak seriyası çöküntüləri iştirak edirlər. Dakkiçay və Somalit vulkanogen horizontları axımlardan, örtüklərdən, daykalardan və sillərdən ibarətdir.

Burada bir-birindən 300-500 m aralıda yerləşmiş və uzunluqları 200-300 m olan üç hidrotermal dəyişilmiş süxur zonaları ayrılır. Zonalar şimal-qərb istiqamətində uzanaraq 40-50° bucaq altında şimal-şərqə düşürlər.

Birinci filiz zonası 1-1,5 m enində olub 2,5 m-ə qədər izlənilir. Zona pirit-pirrotin tərkibli damarcıq-möhtəvi filizli süxurların kvarslaşmasından, brekçiyalaşmasından təşkil olunmuşdur. Filiz mineralları piritdən, pirrotindən, xalkopiritdən, qalenitdən, sfaleritdən ibarətdir.

Zona qeyri-bərabər yerləşmiş seyrək yerüstü dağ qazmaları şəbəkəsi vasitəsilə öyrənilmişdir. Zonadan müxtəlif kəsilişlər boyu götürülmüş sınaqlarda (cəmi 7 sınaq) elementlərin miqdarı aşağıdakı kimidir: Cu – 0,01- 0,05%,

Zn – 0,05 – 0,5%, Pb – 0,01 – 0,8%. Qızıl müşahidə olunmamışdır.

Aparılmış axtarış işləri nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, dərinliyi getdikcə filizləşmənin intensivliyi artır.

Ərazidə aparılmış geofiziki tədqiqatlar nəticəsində burada eni 200-300 m olan geofiziki anomaliya aşkar edilmişdir. Bu anomaliya geofiziklərin məlumatına görə mis-polimetal filizləşməsi kimi interpretasiya olunur.

İkinci zona birincidən cənubda yerləşmişdir. O, 4 m qalınlıqda olub 2,5 km-ə qədər məsafədə izlənilib. Verilmiş zonada filizlərin zənginliyi və dəyişmə intensivliyi Xalaxal çayın cənub yamacında müşahidə edilir. Filizləşmə damarcıq, sıx möhtəvi, kiçik yuvacıqlar və linzavari massiv filizlər formasındadır. Filiz mineralları piritdən, pirrotindən, sfaleritdən, qismən də qalenitdən ibarətdir.

Zona yerüstü dağqazmaları ilə izlənərək sınaqlaşdırılmışdır. Götürülmüş nümunələr (II sınaq) kimyəvi və spektral analizə verilmiş və aşağıdakı nəticələr alınmışdır: Cu – 0,03-0,9%, Zn – 0,01 – 0,4%, Pb – 0,004 – 0,1%.

Somalit təzahürünün perspektivliyi tam qiymətləndirilməmişdir. Ərazinin tam qiymətləndirilməsi üçün geokimyəvi, geofiziki, buruq qazma işlərindən ibarət kompleks axtarış işlərinin aparılması məqsədəuyğun hesab edilir.

Suvagil kükürd-kolçedan təzahürü. Zona Katex-Gumbulçay fasial zonası daxilində, Suvagil kəndinin yuxarisında, Xutor silsiləsinin cənub-şərq yamacında 2322 m yüksəklikdə yerləşmişdir.

Sahənin geoloji quruluşunda siderit və cimi lay dəstələri iştirak edir. Onlar litoloji olaraq gil şistlərindən və gil şistlərinin qumdaşları ilə aritmik növbələşməsindən təşkil olunmuşlar. Bu çöküntülər qırılma pozulmaları ilə mürəkkəbləşmiş və hidrotermal dəyişikliyə məruz qalmış izoklinal sıxılmış strukturlar seriyası əmələ gətirirlər. Zona kvarslaşmış süxurlardan ibarət olub 5-8 sm qalınlığında kvars-kalsit damarcıqları ilə doğranmışdır. Minerallaşma piritin xırda möhtəvi formasından ibarətdir.

Zona 10 m qalınlığında 1000-1500 m məsafəyə izlənilir. O, yer üzərində şırım sınaqlaşdırılması aparılmaqla yerüstü dağ qazmaları ilə öyrənilmişdir. Zona üzrə faydalı komponentlərin miqdarı aşağıdakı kimidir: Cu – 0,01 – 0,3%, Zn – 0,02%, Pb - 0,01%. Minerallaşma zonası görüldüyü kimi hal-hazırkı öyrənilmə səviyyəsində müəyyən perspektiv kəsb etmir.

Dabaltçay kükürd-kolçedan təzahürü. Təzahür Filizçay-Attaçay zonasında Xutor dağı (Dabalt çayının yuxarı axarı) rayonunda yerləşir.

Zona şimal-qərb istiqamətli intensiv hidrotermal-dəyişmə zonalarından təşkil olunmuşdur. Ərazinin geoloji quruluşunda Siderit və Çixix lay dəstəsi süxurları iştirak edir. Onlar litoloji olaraq qonur gil şistlərindən, qumdaşı laylarının və gil şistlərinin növbələşməsindən təşkil olunmuşdur. Bu çöküntülər yüksək tərtibli antiklinal qırışıqda yerləşmişlər və Qarasu antiklinalının şimal-qərb kənarlarını əhatə edir.

Dabaltçay qırılması boyunca ətraf süxurlar əzilmiş və hidrotermal dəyişikliyə məruz qalmışlar. Qırılma zonası daxilində ətraf süxurlarda möhtəvi görünüşlü zəif sulfid minerallaşması müşahidə olunur. Kolçedan minerallaşması damarcıqlar və çatlar üzrə gil şistlərində nəzərə çarpır. Nisbətən intensiv hidrotermal dəyişilmiş süxurlar əsas filiznəzarətəddici qırılmalar boyunca müşahidə olunur və burada xırda tektonik qırılma pozulmaları ilə əlavə mürəkkəbləşmə kolçedan filizləşməsinin lokallaşması üçün əlverişli şərait yaradır.

1965-ci ildə bu ərazidə aparılmış geofiziki işlər nəticəsində 4 kv.km ölçüdə anomaliya sahəsi ayrılmışdır. Anomaliyanın intensivliyi EP-350 mb, uzunluğu 5250 m təşkil edir. Sonrakı geofiziki işlər nəticəsində intensivliyi EP-80-450 mb və 70 m dərinlikdə yatmış kor filiz cisimləri ilə əlaqədar olan 4 anomal zona ayrılmışdır.

Zona yer səthində şırım və litokimyəvi sınaqlaşdırma aparılmaqla yerüstü dağ qazmaları ilə öyrənilmişdir. Nisbətən zəngin zonanın qalınlığı 5-6 m arasında dəyişir. Zona 450-500 m məsafəyə izlənilir.

Faydalı komponentlərin miqdarı: Cu – 0,05%, Zn – 0,01 – 0,1% təşkil edir. Faydalı komponentlərin aşağı miqdarda olmasına səbəb sınaqların aşınma

qabığından götürülməsidir. Burada faydalı komponentlərin güclü aşınması müşahidə olunur. Bu hal filiz təzahürünün perspektivliyini aşağı salmır və filiz zonasının gələcəkdə yer səthində və dərinlikdə daha dəqiq axtarış işləri vasitəsilə öyrənilməsi tələb olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağcaєev X.B. 1992-2002-ci illərdə Dabalt filizləşmə sahəsində mis-kolçedan və mis – polimetal yataqlarına aparılmış geoloji-axtarış işlərinin nəticələri haqqında hesabat. Bakı, 2004.
2. Кенгерли. Т.Н. Этапность формирования покровов тектонически расчлененного альпийского чехла Большого Кавказа в пределах Азербайджана. АМЕА-нің Хəбərləri, Yer elmləri, 2004, № 4, s. 37-45.
3. Курбанов Н.К. Геологические основы прогноза цветных металлов в различных структурно-формационных зонах терригенной эвгеосинклинали Большого Кавказа. Труды, М.: Цнигри, вып. 189, 1984, с.58-69.
4. Курбанов Н. К. Критерии поисков и принципы прогнозирования комбинированных колчеданно-медно-полиметаллических месторождений в Альпийской терригенной геосинклинали Б. Кавказа. М.: Цнигри вып. 168, 1982, с. 87-97.
5. Мəммədov Ə. və başqaları, 1986-1989-cu illərdə Balakən-Zaqatala Filiz rayonunda aparılmış 1:50000 miqyaslı axtarış işlərinin nəticələri haqqında hesabat. Azgeolfond. Bakı, 1990, s. 28-41.
6. Шихалибейли Э.Ш., Курбанов В.В. Геологическое строение Дуруджинской шовной зоны в восточной части Южного склона (междуречье Вандамчая и Ахохчая) Большого Кавказа. Известия АН Азерб. ССР, серия наук о Земле, 1979, № 2, с. 24-28.
7. Заманов Ю.Д., Насибов Т.Н., Чалаби Г.А., Мусаев Н.А., Гашимова Э.Ф. Перспективы выявления новых типов рудных месторождений и юго-восточной части Большого Кавказа. Госкомгеология Азербайджанской Республики. Баку.

ТЕКТОНИЧЕСКАЯ ПОЗИЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РУДОНОСНОСТИ ДАБАЛЬТСКОЙ РУДНОЙ ПЛОЩАДИ

Э.Ф.ГАМБАРОВА

РЕЗЮМЕ

В статье даётся характеристика рудоносности Дабальтской рудной площади, расположенной в пределах Сарыбашской структурно-формационной зоны, которая находится на южном склоне Большого Кавказа.

Даётся подробная информация об относительно малоизученных рудных зонах и проявлениях Дабальтской рудной площади Сарыбашской структурно-формационной зоны.

Ключевые слова: Сарыбаш, формационная зона, колчеданный полиметалл, медный колчедан, пирит, халькопирит, сфалерит, марказит, галенит, магнетит и др.

TECTONIC POSITION AND ORE-BEARING PERSPECTIVES OF DABALT ORE AREAS

E.F.GAMBAROVA

SUMMARY

The article studies the ore-bearing characteristics of Dabalt ore area of Sarybash structural-formational zones located on the southern slopes of the Major Caucasus.

Moreover, relatively less investigated ore occurrences and zones of Dabalt ore areas of Sarybash structural-formational zones are analyzed in details.

Key words: Sarybash, formational zone, pyrite polymetal, copper pyrites, pyrites, chalcopyrite, sphalerite, marcasite, hematiterulite etc.

Redaksiyaya daxil oldu: 12.09.2013-cü il.

Çapa imzalandı: 29.10.2013-cü il.